

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Urodnjavanje Plana razvoja grada Zaječara

Autorka: Sarita Bradaš

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Dokument je proizveden u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koju podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Za više informacija molimo vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Reč unapred

Publikacija *Urodnjavanje Plana razvoja grada Zaječara* nastala je u okviru Platforme *Održivi razvoj za sve*, formirane sa ciljem uspostavljanja društvenog dijaloga između najznačajnijih nedržavnih aktera u Srbiji, kao što su organizacije civilnog društva, poslovna zajednica, akademska i istraživačka zajednica, profesionalna udruženja, mediji i građani/ke, a kako bi se uskladili razvojni prioriteti Republike Srbije sa ciljevima postavljenim u Agendi za održivi razvoj 2030. Ujedinjenih nacija. Platformu *Održivi razvoj za sve* podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH kao deo projekta Reforma javnih finansija - Agenda 2030. Partneri na sprovođenju platforme su Fondacija Ana i Vlade Divac, Centar za visoke ekonomske studije, Beogradska otvorena škola, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar, Fondacija BFPE za odgovorno društvo i SMART kolektiv.

U okviru platforme *Održivi razvoj za sve*, Fondacija Ana i Vlade Divac i Fondacija Centar za demokratiju sprovode aktivnosti na nacionalnom i na lokalnom nivou koje se u prvom redu bave društvenom dimenzijom održivog razvoja. U Zaječaru se projektne aktivnosti realizuju u saradnji sa lokalnim organizacijama: Rime, Društvom obolelih od cerebralne i dečije paralize i Centrom za trudnice, roditelje i klince.

Publikacija *Urodnjavanje Plana razvoja grada Zaječara* nastala je kao rezultat analize postojećih lokalnih politika razvoja, analize podataka u oblasti socijalnog i ekonomskog razvoja sa posebnim osvrtom na pitanja rodne ravnopravnosti, kao i konsultacija sa predstavnicama organizacija. Na osnovu nalaza analize, formulisane su preporuke koje treba da doprinesu uključivanju rodne perspektive u svim fazama planiranja i izrade budućeg Plana razvoja grada Zaječara.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Dokument je proizveden u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koju podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Za više informacija molimo vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs

Rodna ravnopravnost je u Agendi 2030 istaknuta kao poseban cilj održivog razvoja (COR 5), koji uključuje: okončanje svih oblika diskriminacije žena i djevojčica; eliminaciju svih oblika nasilja i eksploatacije kao i dečijih brakova; vrednovanje neplaćene brige i staranja; ravnopravno učešće u rukovođenju i donošenju odluka; univerzalan pristup reproduktivnim pravima i zdravlju; jednaka prava na ekonomske resurse, vlasništvo i finansije; osnaživanje žena kroz tehnologiju; promovisanje rodne ravnopravnosti kroz usvajanje javnih politika i zakona. Pored toga, pitanje rodne ravnopravnosti uključeno u svih 17 COR, a koji sadrže 45 potciljeva i 54 pokazatelja koji se odnose na rodnu ravnopravnost (Dugarova, 2018). Postizanje rodne ravnopravnosti doprinosi održivom ekonomskom rastu i dostojanstvenom radu (COR 8), jačanju ljudskog kapitala kroz zdravlje (COR 3) i obrazovanje (COR 4) što ima značajne implikacije na smanjenje siromaštva (COR 1) i nejednakosti (COR 10). Rodna ravnopravnost je presudna za postizanje bezbednosti hrane (COR 2), rešavanje problema klimatskih promena (COR 13).

Stanje u lokalnoj zajednici – iz ugla cilja održivog razvoja 5 Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica

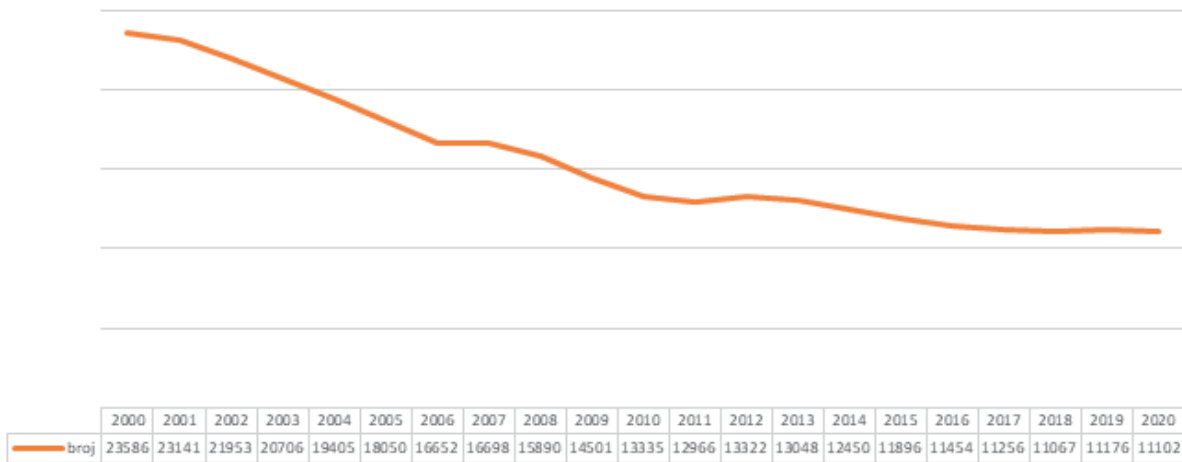
Za potrebe ove analize izdvojene su četiri ključne oblasti važne za postizanje COR 5: ekonomski položaj žena, nasilje prema ženama, neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu te učestvovanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou.

Ekonomski položaj žena

Uravnoteženo učešće muškaraca i žena na tržištu rada uz postizanje produktivne i dostojanstvene zaposlenosti jednako za muškarce i za žene ključni je faktor u osnaživanju žena i ostvarenju rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou.

Osnovni indikatori tržišta rada Zaječara upućuju na veoma nepovoljnu situaciju: manje od polovine stanovništva radnog uzrasta je zaposleno (44%), četvrtina aktivnog stanovništva je nezaposlena (24,8%), a izvan radne snage je 45,6% stanovništva radnog uzrasta. Od 2000. godine beleži se trend smanjenja zaposlenosti, tako da je u 2020. godini broj zaposlenih u Zaječaru bio za 53% manji nego 2000. godine (slika 1).

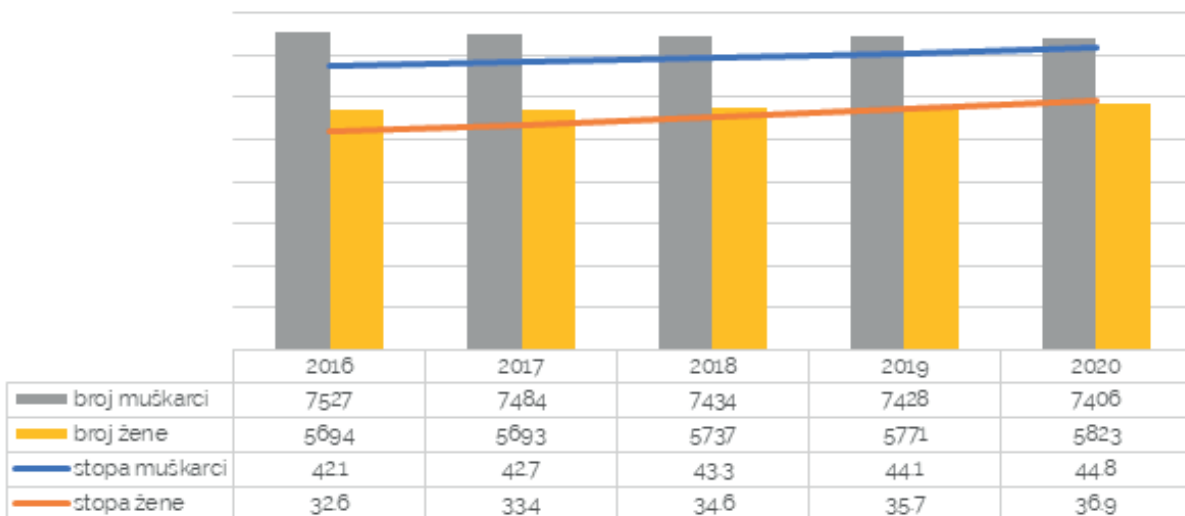
Slika 1. Registrovana zaposlenost u periodu od 2000. do 2020. godine

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku – Baza podataka o registrovanoj zaposlenosti

U periodu 2016-2020. godine došlo je do rasta stopa zaposlenosti muškaraca i žena u Zaječaru (slika 2). Međutim, rast stopa zaposlenosti i kod muškaraca i kod žena rezultat je negativnog demografskog trenda odnosno smanjenja broja stanovnika radnog uzrasta (muškaraca za 7,6%, a žena za 9,6%). U odnosu na 2016. godinu, u 2020. smanjen je broj zaposlenih muškaraca (sa 7.527 na 7.406), a stopa zaposlenosti je porasla za 2,7 procentnih poena. U istom periodu, broj zaposlenih žena je tek neznatno povećan (sa 5.694 na 5.823), a stopa zaposlenosti je porasla za 4,3 procentna poena. Dakle rastu stopa zaposlenosti isključivo je doprinelo smanjenje broja stanovnika radnog uzrasta, uz odsustvo kreiranja novih radnih mesta.

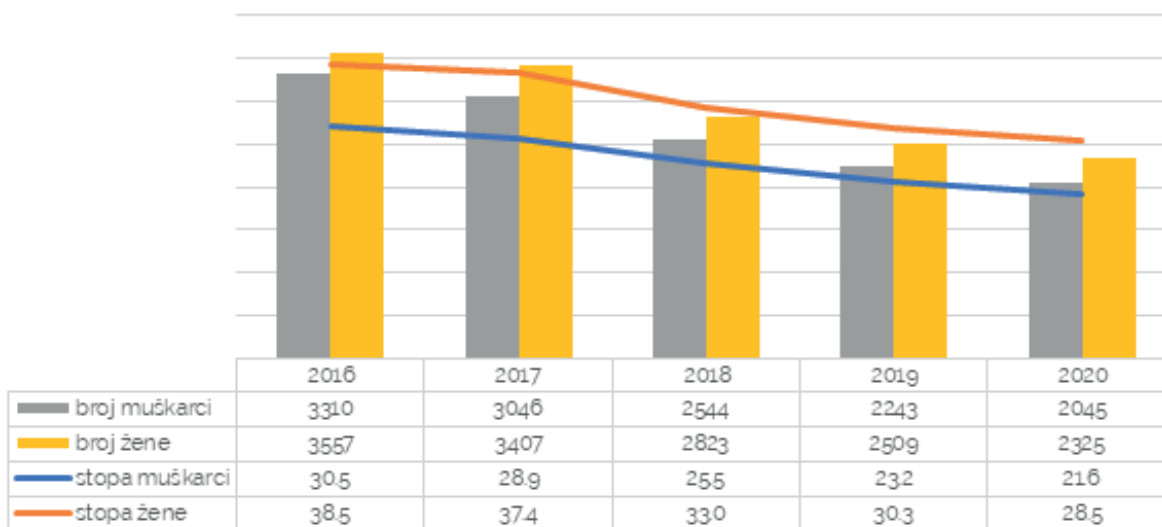
Slika 2. Zaposlenost stanovništva uzrasta 15-64 godine prema polu (broj i stopa u %)

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku – Baza podataka o registrovanoj zaposlenosti i Republički sekretarijat za javne politike - Analitički servis JLS; proračun autorke

Uz stagnaciju zaposlenosti u posmatranom periodu došlo je do pada nezaposlenosti muškaraca i žena što je rezultat emigracije radno sposobnog stanovništva i prelaska iz nezaposlenosti u neaktivnost. Stopa registrovane nezaposlenosti kod muškaraca je smanjena za 8,9 procentnih poena (sa 30,5% na 21,6%), a kod žena za 9,9 procentnih poena (slika 3). U isto vreme je stopa neaktivnosti muškaraca porasla sa 39,4% na 42,8%, a žena sa 40,7% na 50,7%.

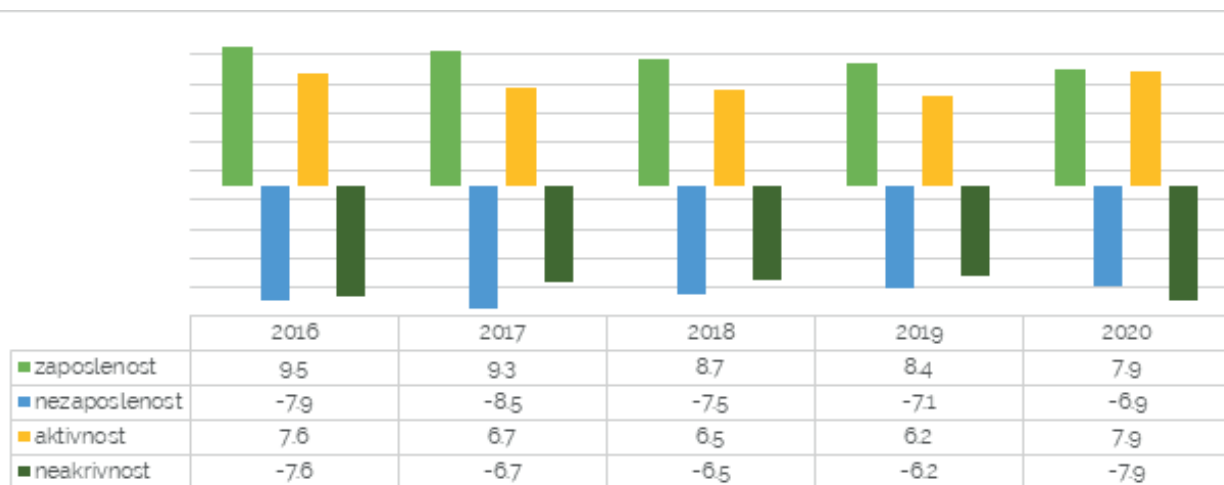
Slika 3. Nezaposlenost stanovništva uzrasta 15-64 godine prema polu (broj i stopa u %)

Izvor podataka: Republički sekretarijat za javne politike - Analitički servis JLS; proračun autorke

Na nejednakosti na tržištu rada ukazuje značajan rodni jaz u svim indikatorima tržišta rada (slika 4) u posmatranom periodu. Razlike u stopama zaposlenosti muškaraca i stopama zaposlenosti žena beleže pad sa 9,5 procentnih poena u 2016. godini na 7,9 procentna poena u 2020. godini što je rezultat smanjenja broja stanovnika radnog uzrasta i smanjenja broja zaposlenih muškaraca, a ne povećanja zaposlenosti žena. U blagom padu je rodni jaz u nezaposlenosti sa -7,9 procentnih poena u 2016. godini na -6,9 procentna poena u 2020. godini. Rodni jaz u stopama aktivnosti i neaktivnosti je povećan za 0,3 procentna poena.

Slika 4. Rodni jaz u stopama zaposlenosti i nezaposlenosti stanovništva uzrasta 15-64 godine (u procentnim poenima)

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku – Baza podataka o registrovanoj zaposlenosti i Republički sekretarijat za javne politike - Analitički servis JLS; proračun autorke

Neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu

Angažovanje žena u ekonomiji staranja jedan je od ključnih faktora koji doprinosi nižem učešću na tržištu rada. Nedostupnost usluga brige o deci, starijima i osobama sa invaliditetom su ključni razlozi angažovanja žena kao neformalnih negovateljica.

Demografski indikatori pokazuju izrazito nepovoljni trend¹: udeo osoba mlađih od 15 godina je smanjen sa 12% u 2011. godini na 11,3% u 2020. godini, dok je istovremeno udeo starih (65 i više godina) povećan sa 22% na 27,3%. Navedeno je rezultiralo povećanjem indeksa starenja (odnos broja stanovnika starih 60 i više godina i broja stanovnika starih 0-14 godina) sa 180,6 na 218,7, što Zaječar svrstava među lokalne samouprave sa najvišom vrednošću ovog indeksa u Srbiji. U isto vreme učešće stanovništva radnog uzrasta smanjeno je sa 66,1% na 61,4%, što je za posledicu imalo rast stope zavisnosti starijeg stanovništva², tako da je u 2020. godini na dve osobe radnog uzrasta dolazila jedna osoba starija od 65 godina. Ubrzano starenje stanovništva imaće značajne reperkusije pre svega na oblasti zdravstvene i socijalne zaštite zbog porasta tražnje za uslugama zdravstvene i socijalne zaštite, pa bi u planu razvoja lokalne samouprave navedene trendove trebalo uzeti u obzir pri definisanju ciljeva i mera u navedenim oblastima.

Starenje stanovništva u Zaječaru ima izraženu rodnu dimenziju: u 2020. godini učešće starijih žena u ukupnom stanovništvu je iznosilo 30,6%, a učešće starijih muškaraca 23,9%. Starije

¹ Izvor podataka Republički sekretarijat za javne politike, Analitički servis JLS

² Odnos stanovništva starog 65+ u odnosu na stanovništvo radnog uzrasta (15-64 godina)

žene su u većem riziku od diskriminacije kao posledica rodne diskriminacije kojoj su izložene čitavog života. Žene imaju ograničeniji pristup obrazovanju, zdravstvenim i drugim uslugama, ograničeniji pristup dobrima, u većem broju su nezaposlene i češće rade slabo plaćene poslove, što pogoršava njihov položaj u starosti (Beker, 2019). Stav da je porast učešća starijeg stanovništva praćen sve manjim razumevanjem za probleme starosti i starenja u lokalnoj sredini, iskazuje 60% ispitanika u Zaječaru što signalizira da se na demografsko starenje i izazove koje ono donosi mora obratiti više pažnje (Šantić i Antić, 2019.).

Migracija radno sposobnih odraslih u ovom tradicionalno emigracionom području, ubrzava starenje stanovništva. Posledice iseljavanja mlađih članova porodice na kvalitet života starijih, prema njihovom mišljenju prvenstveno su propadanje imanja (28,1%) te pad životnog standarda i siromaštvo (25%). Dugotrajno emigraciono iskustvo, duboka starost stanovništva Zaječara i niži standard, rezultiraju procenom gotovo polovine ispitanih da odgovornost za dostojanstven život starijih čija su deca emigrirala imaju institucije - država (31,7%) i lokalne vlasti (16,9%) (Šantić i Antić, 2019.)

Prioriteti u prevazilaženju demografskih izazova u lokalnoj politici razvoja treba da budu određeni uzimajući u obzir ključne faktore za ostanak u Zaječaru koje navode ispitanici (Šantić i Antić, 2019.), a oni se pre svega odnose na poboljšanja uslova u oblasti zapošljavanja (25%), oblasti socijalne i zdravstvene zaštite (15,9%) i u oblasti zaštite životne sredine (9,2%).

Odlukom o socijalnoj zaštiti građana na teritoriji grada Zaječara³ predviđen je niz usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave, ali većina njih nije uspostavljena. U Zaječaru u 2018. nisu izdvojena sredstva za usluge socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave, već su korišćena samo sredstva iz namenskih transfera (Matković i Stranjaković, 2020). Jedina dostupna usluga bila je pomoć u kući za starije osobe i to za 106 korisnika (82 žene i 24 muškarca) što je bio obuhvat od svega 0,7% ove populacije⁴. Usluga je dostupna samo korisnicima iz urbanih sredina.

Starenje stanovništva dovodi do porasta tražnje i za uslugama zdravstvene zaštite, međutim u Zaječaru se broj lekara u 2020. godini smanjio za 16% u odnosu na 2010. godinu⁵. Zdravstveno stanje i pristup zdravstvenoj zaštiti imaju izraženu rodnu dimenziju: muškarci češće procenjuju svoje zdravlje kao veoma dobro ili dobro nego žene, dok je ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti učestaliji među ženama i kod starijeg stanovništva (Bradaš, 2022).

Briga o osobama sa invaliditetom, kao i u slučaju starijih osoba, pada isključivo na teret porodice budući da prema podacima Analitičkog servisa lokalnih samouprava u 2018. godini nijedna usluga za njih nije dostupna u lokalnoj zajednici. Na evidenciji Centra za socijalni rad Zaječar u 2019. godini bilo je 377 osoba sa invaliditetom (207 muškaraca i 170 žena). Prema dostupnim podacima iz Informatora o radu Ustanove za dnevni boravak dece i omladine ometene u razvoju broj korisnika ove usluge u 2021. godini bio je 18 što predstavlja 17% dece i mladih osoba sa invaliditetom koji su bili na evidenciji Centra za socijalni rad.

Pored nedostatka usluga socijalne zaštite, dodatni problem predstavljaju nedovoljni kapaciteti u predškolskim ustanovama u Zaječaru. U periodu od 2015. do 2020. nije bilo povećanja kapa-

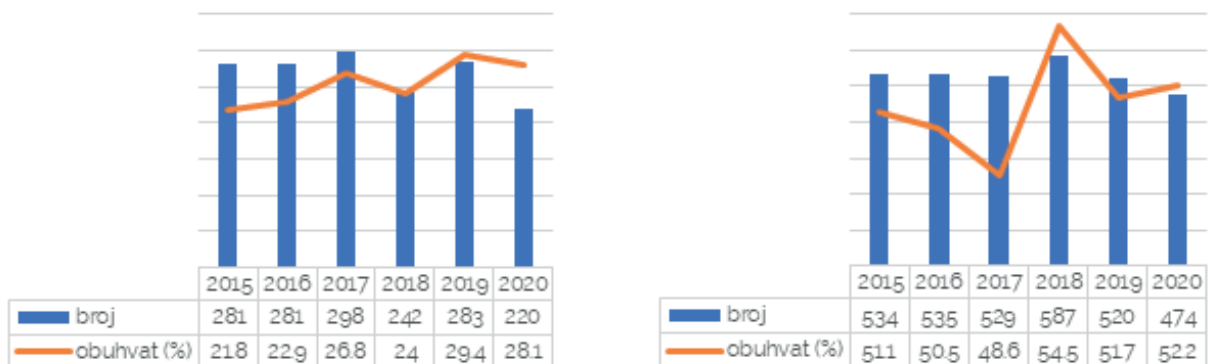
3 Službeni list Grada Zaječara 31/13 i 03/16

4 Izvor podataka Republički sekretariat za javne politike, Analitički servis JLS

5 Izvor podataka Republički zavod za statistiku, DevInfo baza

citeta u predškolskim ustanovama za decu, ali je zbog negativnog prirodnog priraštaja rastao obuhvat predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem (slika 5) u obe posmatrane starosne grupe. U 2020. godini samo 28% dece do tri godine i 52% dece od tri godine do polaska u pripremni predškolski program pohađalo je predškolske ustanove.

Slika 5. Deca u predškolskom vaspitanju i obrazovanju uzrasta do tri godine (levo) i uzrasta od tri godine do polaska u PPP⁶ (desno)

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku, DevInfo baza

Poseban problem predstavlja izuzetno nizak obuhvat predškolske dece iz manjinske romske zajednice. Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem obuhvaćeno je samo 27 dece romske nacionalnosti uzrasta do šest godina⁷.

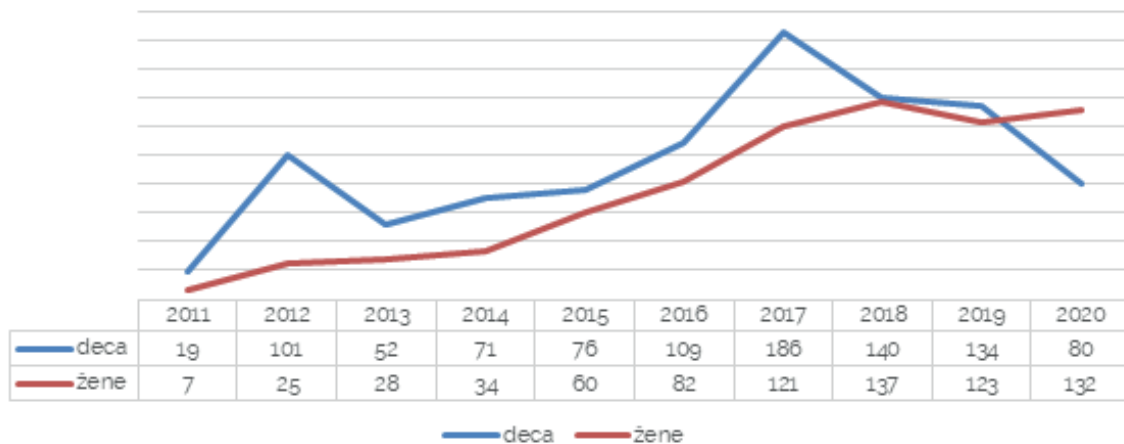
Nasilje prema ženama i deci

U periodu od 2011. do 2020. godine broj prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja prema ženama i deci beleži uzlazni trend (slika 6). Uprkos tome, u Zaječaru nije obezbeđena usluga prihvatilišta za žrtve nasilja.

⁶ Pripremni predškolski program

⁷ Izvor podataka: Lokalni akcioni plan za Rome grada Zaječara 2021-2023., str. 11

Slika 6. Broj prijavljenih slučajeva porodičnog nasilja prema ženama i deci u Zaječaru

Izvor podataka: Republički sekretarijat za javne politike - Analitički servis JLS

Na evidenciji Centra za socijalni rad u 2021. godini bilo je 484 korisnika/ce žrtava nasilja i zanemarivanja od kojih je čak 22% dece⁸.

Učestvovanje žena u rukovođenju i donošenju odluka na lokalnom nivou

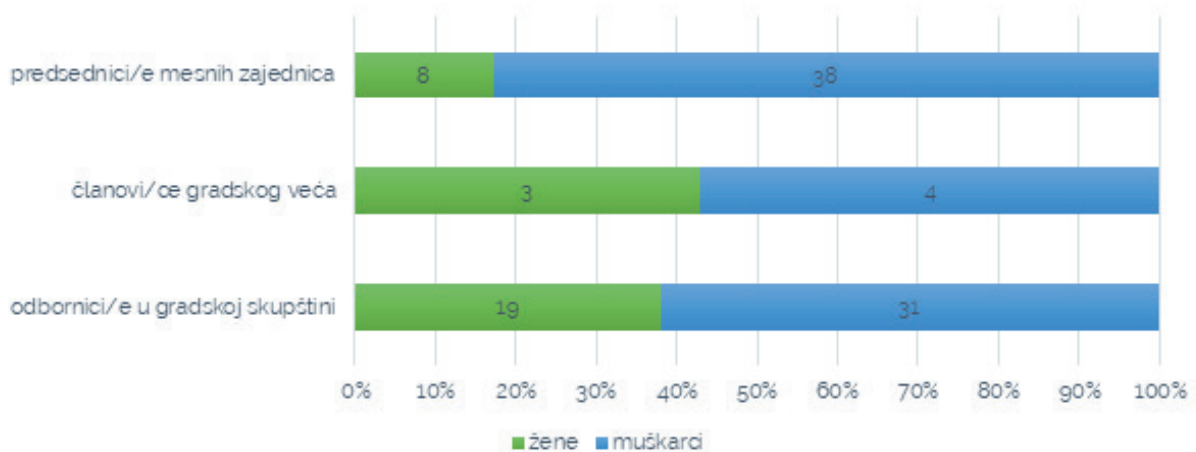
Zakonom o rodnoj ravnopravnosti polova uvedena je obaveza uspostavljanja uravnotežene zastupljenosti u organima upravljanja i organima nadzora u lokalnim samoupravama. U slučaju da postoji neuravnotežena zastupljenost, organ javne vlasti je u obavezi da preduzme posebne mere kako bi se uspostavila uravnotežena zastupljenost.

Podaci o zastupljenosti žena u organima jedinica lokalne samouprave, javnim preduzećima kao i u javnim ustanovama koje osniva lokalna samouprava jedan je od pokazatelja stanja u ostvarivanju rodne ravnopravnosti. Za potrebe analize podaci su prikupljeni upitnikom koji je upućen jedinici lokalne samouprave.

Među odbornicima u Skupštini grada žene su zastupljene sa 38%. U gradskom veću koje broji sedam članova tri su žene. U mesnim zajednicama je izražena rodna neravnopravnost – osam žena je na čelu mesnih zajednica ili 17% ukupnog broja predsednika/ca mesnih zajednica (slika 7).

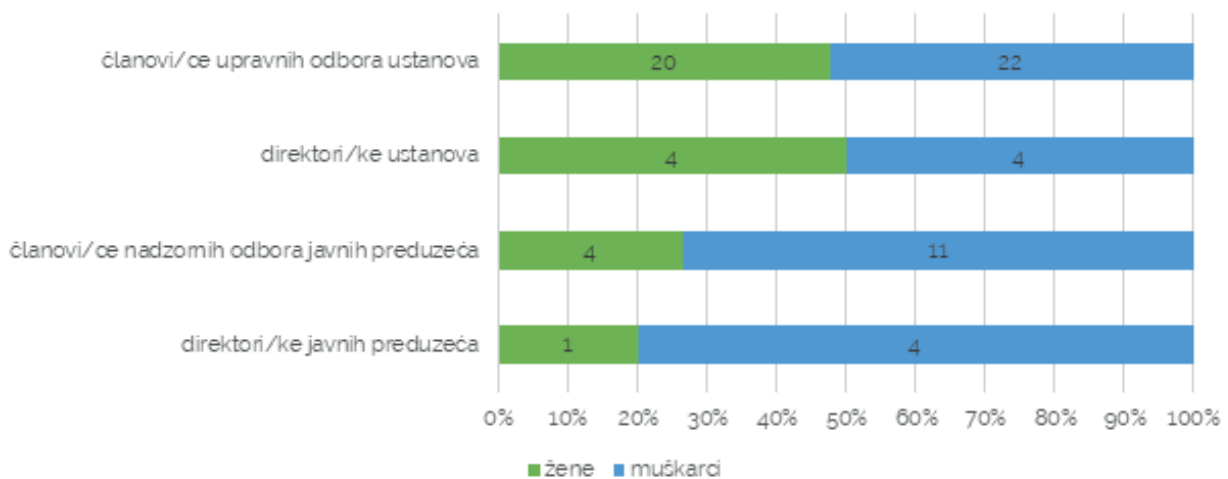
⁸ Izvor podataka: Informator o radu Centra za socijalni rad Zaječar, februar 2022. godine

Slika 7. Učešće žena i muškaraca u organima gradske vlasti

Među direktorima javnih preduzeća jedna je žena i to u JKP „Projektovanje, parkiranje i nadzor“. Uravnotežena je zastupljenost na rukovodećim pozicijama u javnim ustanovama u Zaječaru budući da su četiti žene direktorke i to u Narodnom muzeju, Zdravstvenoj ustanovi Apoteka „Zaječar“, Turističkoj organizaciji i Ustanovi za dnevni boravak dece i omladine ometene u razvoju „Oblutak“. U upravljačkim telima ustanova podjednako su zastupljene žene i muškarci dok u nadzornim odborima javnih preduzeća dominiraju muškarci (73%) (slika 8).

Slika 8. Učešće žena i muškaraca u javnim preduzećima i ustanovama

Navedeni podaci upućuju na nedovoljnu zastupljenost žena, kako u organima jedinica lokalne samouprave (gradsko veće i mesne zajednice), tako i na mestima rukovođenja u javnim preduzećima, kao i u nadzornim odborima javnih preduzeća.

Grad Zaječar ima stalno radno telo za rodnu ravnopravnost (Komisija za rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti), kao i određenu osobu za rodnu ravnopravnost i obavljanje poslova ostvarivanja jednakih mogućnosti u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Nedovoljna

je zastupljenost muškaraca u Komisiji za rodnu ravnopravnost budući da od ukupno deset članova, samo su dvojica muškarci.

Uključivanje rodne perspektive u Plan razvoja grada Zaječara - preporuke

Integriranje rodne perspektive u Plan razvoja znači da ravnopravnost između žena i muškaraca, kao sveobuhvatni princip, treba razmatrati u svakoj fazi procesa izrade Plana razvoja i od strane svih aktera koji su uključeni. Navedeno podrazumeva uključivanje različitih iskustava muškaraca i žena u proces planiranja i donošenja odluka čime se unapređuje ne samo proces već i sveukupni rezultati. Procena uticaja na rod nove politike omogućava predviđanje mogućih implikacija politike na život žena i muškaraca i prvi je korak za unapređenje rodne ravnopravnosti. Rodno odgovorna politika osigurava da se potrebe svih građana, žena i muškaraca podjednako rešavaju.

Uključivanje rodne perspektive u Plan razvoja grada Zaječara treba da bude obezbeđeno u svim fazama planiranja: pripremnoj fazi, analizi postojećeg stanja, fazi formulisanja ciljeva i mera za njihovo ostvarenje te fazi praćenja i vrednovanja.

Pripremna faza i organizacija procesa

Grad Zaječar je pokrenuo proces izrade Plana razvoja donošenjem Odluke o pristupanju izradi Plana razvoja grada Zaječara za period 2021-2027.⁹ Odlukom su predviđeni elementi Plana razvoja (pregled i analiza postojećeg stanja, vizija, prioritetni ciljevi razvoja i mere za ostvarenje ciljeva), imenovanje radne grupe za izradu Plana razvoja, organizovanje procesa konsultacija i javne rasprave.

Rešenjem o imenovanju Koordinacionog tima i rukovodilaca tematskih radnih grupa za izradu Plana razvoja¹⁰ utvrđen je sastav Koordinacionog tima dok je članovi/ce tematskih grupa trebalo da budu određeni/e nakon analize zainteresovanih strana u roku od 60 dana. U koordinacionom timu je obezbeđena podjednaka zastupljenost žena i muškaraca (5 muškaraca i 5

⁹ Odluka je doneta na sednici Skupštine grada održanoj 16.3.2021. godine.

¹⁰ Broj 02-167 od 23.8.2021.

žena). Prilikom formiranja tematskih radnih grupa potrebno je primeniti isti princip uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca.

Budući da prema dostupnim podacima još uvek nije započeo konsultativni proces značajno je da se prilikom planiranja uključivanja zainteresovanih strana u proces konsultacija, pored organizacija civilnog društva koje se bave direktno ili indirektno pitanjima rodne ravnopravnosti, obezbedi i učešće žena, pripadnica marginalizovanih ili ranjivih grupa (etničke manjine, osobe sa invaliditetom, stanovnice ruralnih područja, itd). Prilikom uključivanja pripadnica marginalizovanih i/ili ranjivih grupa treba uzeti u obzir specifične prepreke sa kojima se one suočavaju, tako da otklanjanje ovih prepreka treba da bude deo planiranja konsultativnog procesa (na primer, izbor odgovarajućeg mesta i vremena za razgovore i sastanke). Princip uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena treba primeniti kod svih aktera/ki: onih koji imaju interes od sprovođenja Plana razvoja, onih koji mogu uticati na njegovo sprovođenje ili onih na koje će uticati planirane intervencije (pozitivno ili negativno).

Pregled i analiza postojećeg stanja

Prema Zakonu o planskom sistemu i Uredbi o javnim politikama, u ovoj fazi je potrebno izvršiti analizu efekata do sada važećih planskih dokumenata (ex-post analiza) što bi u slučaju Zaječara bila pre svega Strategija lokalnog ekonomskog razvoja grada Zaječara za period 2015-2020. godine (u daljem tekstu SLER). Za razliku od strateških dokumenata većine lokalnih samouprava u Srbiji, nastalih u tom periodu, SLER ističe značaj rodne ravnopravnosti za razvoj zajednice kao i potrebu integrisanja rodne ravnopravnosti kroz „proces kojim bi se osiguralo da žene i muškarci jednako odlučuju o razvoju, odnosno da imaju jednak pristup resursima, jednaku kontrolu nad resursima, i da imaju jednake koristi od razvoja“¹¹. Kako bi aspekt rodne ravnopravnosti bio uključen na pravi način, autori/ke SLER predlažu dodatnu analizu projekata koja treba da utvrdi doprinos projekta rodnoj ravnopravnosti, raspodelu resursa između muškaraca i žena, stepen uključenosti žena u kreiranje i realizaciju projekata, kao i krajnje korisnice projektnih aktivnosti, ulogu i doprinos žena u razvoju turizma i ruralnom razvoju. Ipak, uprkos iskazanoj nameri, SLER ne sadrži rodno razvrstane podatke osim u delu analize stanja koja se odnosi na nezaposlenost. Procena ostvarenosti ciljeva SLER i razloga za njihovo neostvarivanje u ex-post analizi, kao i procena rodnog uticaja dodatno će biti otežana budući da nisu definisani indikatori. Zbog toga je na početku ex-post analize neophodno definisati indikatore i vršiti prikupljanje rodno razvrstanih podataka za sve indikatore za koje je to moguće uraditi.

U pregledu i analizi stanja Plana razvoja za svaki razvojni pravac i za svaku od oblasti treba prikupiti i analizirati podatke koji su u vezi sa svim važnim aspektima života i razvoja u gradu Zaječaru. Rodna analiza sadrži tri koraka (EIGE, 2019): 1. Prikupljanje raspoloživih podataka koji su razvrstani po polu; 2. Utvrđivanje rodnih razlika i uzroka rodne neravnopravnosti; 3. Identifikovanje ključnih problema za čije rešavanje će u narednoj fazi biti formulisani ciljevi i mere.

11 Strategija lokalnog ekonomskog razvoja grada Zaječara za period 2015-2020. godine, str. 15

U prvom koraku, pored podataka koji su raspoloživi (zvanična statistika, administrativni podaci, podaci iz istraživanja za oblast koja se analizira, specijalizovani izveštaji o pojedinim ciljnim grupama, socioekonomske analize i dr.) važno je identifikovati i koji podaci nedostaju. Identifikovanje podataka koji nedostaju je značajno za unapređenje procesa prikupljanja rodno razvrstanih podataka što je i obaveza prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti. U okviru ovog koraka rodne analize važno je prikupiti i dodatne informacije i podatke korišćenjem različitih metoda - ankete, individualnih i grupnih intervjuja, dopisa institucijama i sl.

U drugom koraku utvrđuju se razlike i uzroci rodni neravnopravnosti, kao i identifikacija njihovih posledica i efekata. Tamo gde se utvrde nejednakosti između žena i muškaraca treba izvršiti analizu kako bi se utvrdili njihovi uzroci i posledice.

U trećem koraku, a na osnovu utvrđenih razlika i uzroka rodne neravnopravnosti u prethodnim koracima, treba identifikovati ključne probleme, probleme koji su relevantni i za čije su rešavanje neophodne intervencije kako bi se otklonio rodni jaz i razlike.

Prilikom sprovođenja rodne analize treba odgovoriti na sledeća ključna pitanja (EIGE, 2019):

- ✓ Ko su korisnici/e (direktni i indirektni) predložene javne politike? Žene, muškarci ili jedni i drugi? Ko će biti dobitnik, a ko gubitnik? Koje žene? Koji muškarci?
- ✓ Da li su žene i muškarci koje/i se suočavaju sa određenim problemom uključeni u proces konsultacija?
- ✓ Postoje li mehanizmi koji će ohrabriti žene i omogućiti im da učestvuju u iniciranju javnih politika?
- ✓ Ko šta radi? Šta rade žene i muškarci, gde se i kada odvijaju te aktivnosti?
- ✓ Ko šta ima? Ko ima pristup i kontrolu nad resursima, uslugama i procesom donošenja odluka?
- ✓ Da li javna politika utiče na postojeću podelu rada, odgovornosti i raspodelu resursa između muškaraca i žena?
- ✓ Kako socioekonomski kontekst, strukturni faktori (demografija, zakonodavni i institucionalni okvir), kultura i religija oblikuju obrasce aktivnosti, pristupa i kontrole?
- ✓ Gde postoje mogućnosti za promene? Kako mogu najbolje da se iskoriste?

Primer – rodna analiza

U analizi stanja u lokalnoj zajednici u oblasti rodne ravnopravnosti koja je prikazana u prethodnom poglavlju, na osnovu analize rodno razvrstanih podataka identifikovano je nekoliko ključnih problema: izražene rodne nejednakosti u pristupu tržištu rada; ubrzano starenje stanovništva koje ima značajne reperkusije na oblasti zdravstvene i socijalne zaštite zbog porasta tražnje za uslugama zdravstvene i socijalne zaštite; nedovoljno razvijene usluge socijalne zaštite (za starije, za žene i decu žrtve nasilja, za osobe sa invaliditetom), nedovoljni kapaciteti u predškolskim ustanovama, neuravnotežena zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama javnih preduzeća i u nadzornim odborima javnih preduzeća.

Formulisanje ciljeva i mera za njihovo ostvarivanje

Za ključne probleme koji su identifikovani u analizi stanja a imaju rodni aspekt, u ovoj fazi tražimo rešenje formulisanjem ciljeva i mera. Proces konsultacija u ovoj fazi treba da ukaže na prioritete i definiše ciljeve koje treba postići u određenom vremenskom okviru. U procesu rodno osetljivih konsultacija sa različitim akterima - pojedincima/kama, organizacijama civilnog društva, sindikatima, udruženjima poslodavaca, predstavnicima lokalne samouprave i drugima, za svaku od oblasti (lokalni ekonomski razvoj, društveni razvoj i urbani razvoj) treba da dođemo do odgovora učesnica/ka o tome kako će predložene intervencije uticati na žene i muškarce.

Prilikom dizajniranja mera koje treba preduzeti u Planu razvoja važno je da se proceni koliko one doprinose unapređenju položaja žena. Svaka od planiranih mera treba da ima jasne indikatore koji ukazuju na smanjenje nejednakosti. Prilikom formulisanja mera u obzir treba da se uzmu ljudski i finansijski resursi na lokalnom nivou koji su dostupni za njihovo sprovođenje, kao i rezultati rodne analize koji ukazuju na to da će biti zadovoljene specifične i različite potrebe žena i muškaraca kroz rodno budžetiranje. Prvi korak u uspostavljanju rodno budžetiranja je analiza uticaja postojećih budžetskih rashoda na žene/devojke i muškarce/dečake. Na osnovu ove analize, sledeći je korak dodela sredstava za finansiranje intervencija/mera koje se bave nejednakostima između muškaraca i žena.

Za svaki od prioritetnih ciljeva i mera kojima ciljevi treba da se ostvare, definišu se pokazatelji koji omogućavaju procenu ostvarenosti postavljenih ciljeva i mera. Neophodno je da, gde god je to moguće, pokazatelji budu razvrstani prema polu. U tabeli su prikazani mogući rodno osetljivi pokazatelji za svaki od razvojnih pravaca.

Razvojni pravac	Pokazatelj
Lokalni ekonomski razvoj (ekonomski razvoj, poljoprivreda, turizam, tržište rada)	Broj privrednih subjekata prema vlasništvu i polu Podaci o vlasništvu nad nepokretnom imovinom (stanovima, kućama i zemljištem) po polu Procenat žena vlasnica registrovanih poljoprivrednih gazdinstava Podaci o novoosnovanim preduzećima i preduzetničkim radnjama prema polu Rodno specifične stope zaposlenosti prema sektoru delatnosti i obrazovanju Rodno specifične stope nezaposlenosti prema obrazovanju, starosti i trajanju nezaposlenosti Rodno specifične stope neaktivnosti prema starosnim grupama Udeo žena na rukovodećim pozicijama u preduzećima/ustanovama Žene i muškarci, starosti 15-64 u statusu pomažući članovi domaćinstva prema tipu naselja Platni jaz između zaposlenih žena i muškaraca prema sektorima delatnosti i obrazovanju Procenat žena korisnica podsticajnih sredstava (preduzetništvo i razvoj MSP)

<p>Društveni razvoj (obrazovanje, kultura, sport, omladinska politika, socijalna zaštita i zdravstvo, rodna ravnopravnost)</p>	<p>Obuhvat predškolskim/osnovnim/srednjim/visokim obrazovanjem prema polu</p> <p>Procenat muškaraca i žena zaposlenih u institucijama predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja</p> <p>Broj devojčica i dečaka predškolskog uzrasta po starosnim grupama, tipu naselja i etničkoj pripadnosti</p> <p>Broj osoba bez zdravstvenog osiguranja prema polu</p> <p>Broj osoba bez penzijskog osiguranja prema polu</p> <p>Procenat budžeta za zdravstvo namenjen specifično za zdravstvene potrebe žena i specifično za zdravstvene potrebe muškaraca</p> <p>Broj rodno specifičnih zdravstvenih usluga dostupnih u ruralnim sredinama</p> <p>Procenat podnetih krivičnih prijava u slučajevima porodičnog nasilja u odnosu na ukupan broj prijavljenih slučajeva</p> <p>Procenat presuda u slučajevima porodičnog nasilja u odnosu na ukupan broj podnetih krivičnih prijava</p> <p>Broj samohranih roditelja prema polu</p> <p>Broj samačkih staračkih domaćinstava prema polu i tipu naselja</p> <p>Penzijski jaz između žena i muškaraca prema tipu naselja</p> <p>Broj korisnika usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalne samouprave prema polu i tipu naselja</p> <p>Boj rodno osetljivih postupaka javnih nabavki koje raspisuje lokalna samouprava na godišnjem nivou</p> <p>Broj zaposlenih u javnoj upravi koji su završili obuku o rodno odgovornom budžetiranju</p> <p>Broj dokumenata (planova, programa, projekata) usvojenih na lokalnom nivou koji su urodni (uključuju rodnu perspektivu)</p> <p>Procenat muškaraca i žena u savetima mesnih zajednica</p> <p>Procenat muškaraca i žena među predsednicima saveta mjesnih zajednica</p>
<p>Urbani razvoj (zaštita životne sredine, urbanizam i prostorno planiranje, komunalne delatnosti, saobraćaj i energetika)</p>	<p>Zadovoljstvo sigurnošću i zašitom javnih prostora (škole, ulice, parkovi, saobraćajnice...) prema polu</p> <p>Broj autobuskih stajališta u selima</p> <p>Broj institucija koje kroz projekte dodeljuju sredstva ženama za unapređenje energetske efikasnosti</p> <p>Broj žena i muškaraca poljoprivrednih proizvođača/ica koji su učestvovali na obukama o zaštiti životne sredine</p>

Prilikom formulisanje ciljeva i mera treba odgovoriti na sledeća ključna pitanja (EIGE, 2019):

- ✓ Da li Plan razvoja jasno navodi ciljeve, mere i rezultate kojima će se postići rodna ravnopravnost?
- ✓ Da li su ciljevi i mere u vezi sa ključnim problemima koji su identifikovani u analizi?
- ✓ Da li su ciljne vrednosti razvrstane po polu kada je to prikladno?
- ✓ Da li će dugoročno mere u Planu razvoja uticati pozitivno ili negativno na socioekonomski položaj žena i osnaživanje žena?
- ✓ Da li je budžet raspoređen tako da promoviše rodnu ravnopravnost?
- ✓ Da li su u formulisanju ciljeva uvažena mišljenja organizacija civilnog društva koje se bave pitanjem rodne ravnopravnosti?
- ✓ Da li Plan razvoja sadrži indikatore/ciljne vrednosti razvrstane po polu?
- ✓ Da li indikatori učinka omogućavaju merenje ostvarenosti rodne ravnopravnosti?

Primer – formulisanje ciljeva i mera za njihovo ostvarivanje

Kao odgovor na nisku stopu zaposlenosti stanovništva radnog uzrasta, a posebno žena, prioritetni cilj treba da se odnosi na podsticanje potražnje za radnom snagom odnosno kreiranje poslova. Mere podrške poslovanju i razvoju mikro, malih i srednjih privrednih društava i zadruga kao i mere podrške otvaranju novih radnih mesta doprinele bi ostvarenju navedenog cilja.

Problem nedovoljno razvijenih vaninstitucionalnih usluga socijalne zaštite zahteva usmerenost na unapređivanje dostupnosti i ravnomerniji razvoj kvalitetnih vaninstitucionalnih usluga u zajednici kroz analizu potreba za uslugama socijalne zaštite, povećanje obuhvata korisnika postojećih usluga u nadležnosti lokalne samouprave, uspostavljanje novih usluga socijalne zaštite u skladu sa utvrđenim potrebama.

Praćenje i vrednovanje

Proces praćenja realizacije Plana razvoja ima dvojaku funkciju: praćenje napretka ka ostvarenju postavljenih ciljeva i utvrđivanje eventualnih teškoća kako bi se blagovremeno otklonile. Planom razvoja treba da se utvrde aktivnosti praćenja i njihova dinamika. Podaci i informacije koji se prikupljaju zasnivaju na indikatorima definisanim u prethodnoj fazi. Veoma je važno da se teškoće i odstupanja utvrde što ranije kako bi se otklonile na vreme. Praćenje se ne odnosi samo na to da li se i u kojoj meri realizuju ciljevi i mere, već i na to kako rade oni/e koji imaju odgovornost za njihovo sprovođenje.

Prilikom vrednovanja, bez obzira da li se sprovodi tokom realizacije Plana razvoja ili nakon njegovog isteka, neophodno je koristiti evaluacione metode i pitanja koja integrišu rodnu per-

spektivu. Treba uzeti u obzir informacije i podatke prikupljene tokom realizacije, ali i podatke iz drugih izvora. Rodno senzitivna evaluacija značajno doprinosi razumevanju onoga što doprinosi ostvarenju rodne ravnopravnosti u pojedinim oblastima lokalnog razvoja, ali i u identifikovanju teškoća, što je značajno u narednom ciklusu planiranja.

Na kraju, ali ne manje važno, evaluaciju treba razumeti i kao proces učenja. Nalazi do kojih dođete, ono što ste naučili tokom procesa vrednovanja, biće veoma korisno u revidiranju Plana razvoja ili u narednom ciklusu planiranja, bilo da je reč o sektorskim planovima/strategijama ili novom planu razvoja.

Prilikom evaluacije rodnog aspekta Plana razvoja treba odgovoriti na sledeća pitanja (EIGE, 2019):

- ✓ Da li indikatori mere rodne razlike u rezultatima i ishodima?
- ✓ Do kojih poboljšanja je došlo u uslovima života, odnosima u domaćinstvu i položaju žena kao rezultat sprovedenih mera u Planu razvoja?
- ✓ Da li su povećani kapaciteti lokalne samouprave za promociju rodne ravnopravnosti?
- ✓ Da li sistem praćenja omogućava prikupljanje rodno razvrstanih podataka?
- ✓ Da li žene i muškarci imaju jednaku korist od sprovođenja Plana razvoja?
- ✓ Da li su žene i muškarci konsultovani u procesu praćenja i vrednovanja?
- ✓ Da li su muškarci i žene imali mogućnost da izraze mišljenje o uticaju koji je imao Plan razvoja?

Literatura

Beker, K. (2019) *Višestruka diskriminacija žena u Srbiji i u odabranim državama Evropske unije: uporedna analiza*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI, Centar za rodne studije, Novi Sad

Bradaš, S. (2022). *Rodna perspektiva u Programu ekonomskih reformi u periodu od 2022. do 2024. godine*, Fondacija Centar za demokratiju

Dugarova, E. (2018) *Gender Equality as an Accelerator for Achieving the Sustainable Development Goals – Discussion Paper*, United Nations Development Programme

EIGE (2016) *What is gender mainstreaming?* European Institute for Gender Equality

EIGE (2019) *Gender Mainstreaming: Gender analysis*, European Institute for Gender Equality

Matković, G. i Stranjaković, M. (2020) *Mapiranje usluga socijalne zaštite i materijalne podrške u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji*; Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije

Radomirović, M., Aleksić, D. i Marinković, A. (2020) *Smernice za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave*, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Projekat Podrška reformi javne uprave u Srbiji

Radivojević, J. (2012) *Matrica indikatora za formiranje buduće baze rodno senzitivnih podataka za praćenje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti u Srbiji*. Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike

Šantić, D. i Antić, M. (ur.) (2019) *Istraživanje stavova i namera stanovništva o preseljavanju i utvrđivanje uticaja migracija na demografsko starenje u četiri jedinice lokalne samouprave, u cilju formulisanja preporuka za kreiranje mera populacione politike*, Geografski fakultet Univerziteta, Beograd

ODRŽIVI RAZVOJ ZA SVE

Dokument je pripremljen u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“ kojom se uspostavlja opšte-društveni dijalog među najznačajnijim nedržavnim akterima u Srbiji, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu sa uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju Vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su Fondacija Ana i Vlade Divac, Centar za visoke ekonomske studije, Beogradska otvorena škola, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar, Fondacija BFPE za odgovorno društvo i SMART kolektiv.

Stavovi izneti u tekstu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove vlada Švajcarske i Nemačke, kao ni Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Dokument je proizveden u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koju podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Za više informacija molimo vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs